

Ivica Peša
Filozofski fakultet, Zagreb

O nekim vidovima tvorbene problematike na primjerima iz talijanskog jezika

U ovom ćemo radu raspravljati o različitim pristupima izučavanju tvorbe riječi koji su, u prvom redu, sadržani u dva suprotstavljena teorijska stajališta o položaju morfologije unutar generativne gramatike: (1) cijela je morfologija, tj. i fleksija i tvorba, dio leksičke sastavnice i (2) morfologija je dio sintaktičke sastavnice. Za predstavnike prve pretpostavke riječ je u cijelosti autonomna jedinica, a sva je tvorba završena prije leksičkog unošenja. Nasuprot tomu, predstavnici druge pretpostavke tvrde da je riječ posrednička razina između sintakse i morfologije, te se postavlja pitanje može li se derivacijska i fleksijska morfologija opisati strogo separatističkim modelom. Cilj je ovoga rada, na primjerima tvorbe *nomina actionis* u talijanskom jeziku, upozoriti na neke od glavnih problema koji se javljaju u toj vrsti istraživanja.

---

1. Uvod

Opis i postupke istraživanja na području tvorbe riječi velik broj talijanskih lingvista¹ u posljednjih dvadesetak godina temelji na teoriji jednog dijela generativnih gramatičara² koji smatraju da je morfologija zaseban dio gramatike koji ima svoju jedinstvenu domenu istraživanja, što ne znači da je u cijelosti neovisna o drugim dijelovima gramatike. Pretpostavke na kojima se takva teorija temelji jesu ove:³ 1. tvorba riječi dio je leksikona, a pravila tvorbe različite

---

1 Primjerice S. Scalise (1983, 1994), C. Iacobini (1999, 2004), A. M. Thornton (1990, 2004), A. Bisetto (2001), M. Grossmann (1998, 2004) itd.

2 Riječ je o leksikalističkom modelu morfološkog opisa čiji su glavni predstavnici: Aronoff (1978, 1994), Allen (1978), Anderson (1982, 1992), Beard (1995), Di Sciullo & William (1987), Scalise (1988, 1994) itd.

3 Ove pretpostavke, među ostalima, iznesene su u monografijama M. Aronoffa iz 1976. i 1994.

su naravi od pravila koja upravljaju sintaksom; 2. unutarnja struktura riječi ne može se opisati transformacijama; 3. fleksijska pravila u nekim segmentima razlikuju se od tvorbenih, ali su također dio leksikona;⁴ 4. riječi u izračun (derivaciju) ulaze morfološki potpuno oblikovane; 5. tvorba riječi temelji se na leksemima⁵ i 6. prikazi na svim sintaktičkim razinama projicirani su iz rječnika u smislu da uzimaju u obzir semantička obilježja leksičkih glava.⁶

Na ovome mjestu nećemo navoditi detalje razvoja ovog leksikalističkog pristupa morfološkim istraživanjima, već ćemo samo navesti neke glavne odrednice tog pravca koje su neophodne za razumijevanje i rasvjetljivanje onih aspekata tvorbeno problematike kojom ćemo se baviti u ovom radu. Predstavnicima tog modela odnose leksikona i sintakse definiraju s pomoću raznih pretpostavki (npr. *No Phrase Constraint*, *Lexical Integrity Hypothesis*, *the thesis of the atomicity of words* itd.)⁷ koje se temelje na postavci da unutarnja struktura riječi nije dostupna sintaksi iz čega slijedi da je ta struktura sintaktički nevažna.

Tvorba riječi prema separatističkome modelu nije sintaktički proces, nego se odvija po vlastitim pravilima. Ta pravila poznata su pod nazivom pravila tvorbe riječi (hr. *PTR*, engl. *WFR*, tal. *RFP*).⁸

Nekoliko važnih teorijskih pitanja koja su se nametnula generativnim morfolozima tiče se tvorbenih pravila. Jedno je od najvažnijih pitanja kako načelno ograničiti njihovu moć kako bi se njihovom primjenom mogla znanstveno valjano opisati tvorba, veoma elegantno i jednostavno, ali i empirijski primjereno (a ne dogmatski). Aronoff (1976) za razliku od Hallea⁹ pokušao je uvesti neka ograničenja kako bi smanjio generativnu, a povećao objasnidbenu moć ovog dijela gramatike. Aronoffov prijedlog u vezi s time predstavlja prvi sustavni pokušaj formuliranja ograničenja koja ne bi bila *ad hoc* ograničenja, nego bi imala univerzalnu vrijednost, tako da se s pomoću njih mogu izvoditi samo grama-

4 Između dva glavna teorijska polazišta (separatističkog i holističkog) stoji teorija R. Andersona (1982, 1992) koji smatra da se fleksija ne može dobro opisati strogo razdijeljenim modelom: “Inflectional morphology is what is relevant to the syntax” (1982: 573).

5 U radu iz 1976. Aronoff (str. 21) kaže da se riječi tvore od već postojećih riječi (*word-based morphology*), ali u radu iz 1994 (str. 7) precizira svoje stajalište: “I used the term *word* in several senses and specifically noted in the preface that I would not use the term *lexeme*. This refusal led to a number of problems. For instance, one of the major points of *WFGG* was that morphology was what I termed *word-based*, by which I meant *lexeme-base*.”

6 Na prijašnjem stupnju razvoja generativne teorije, supkategorizacija i na njoj temeljeni uvjeti selekcije zauzimali su središnje mjesto. Osamdesetih godina prošlog stoljeća (točnije od 1986. do 1994.) argumentna struktura predikata i tematske uloge (*činitelj*, *tema*, *izvor* itd.) preuzimaju to mjesto, jer, prema Chomskome (*teorija načela i parametara*), supkategorizacija gotovo potpuno proizlazi iz definiranja *theta*-uloga. Vidi više u Chomsky (1995: 30).

7 Vidi više u M. R. Allen (1978) i u Di Sciullo & Williams (1987).

8 *PTR*, kao jednu od sastavnica tvorbe riječi, uvodi Halle (1973).

9 Halleov model iz 1973. godine ne ograničava dovoljno primjenu pravila jer dopušta mnogo veći broj tvorenica raznim afiksima od onoga koji je stvarno moguć. Primjerice, u takvu modelu ništa ne ograničava da se PTRom koji dodaje *-ism* složenim riječima, uz ovjerene oblike (*constitutionalism*), ne tvore i neovjereni oblici (**dogmatismal*).

tički oblici riječi.¹⁰ Nakon tih prvih formulacija *PTR*, morfolozi su pokušavali preciznije definirati ulogu pravila u tvorbi novih riječi ispitujući njihovu objasnidbenu moć i primjerenost ovoj vrsti istraživanja.¹¹

Nas na ovome mjestu, u prvom redu, zanima pristup talijanskog lingvisti L. Gaete koji, dokazujući neprimjerenost morfološkog opisa pravilima kako su ih definirali morfolozi separatističkog modela, pokušava oslabiti takvo stajalište i osporiti valjanost lingvističke analize temeljene na njemu. Provjeravajući pouzdanost i održivost njegova dokazivanja, služili smo se vlastitim primjerima.¹² Skupljali smo ih uglavnom iz rječnika: *DII* (*Dizionario inverso italiano*, M. Ali- nei, 1962.), *DISC* (*Dizionario italiano Sabatini Coletti*, F. Sabatini–V. Coletti, 1997.), *GDLI* (*Grande dizionario della lingua italiana*, S. Battaglia 1961. – 2002.) i *VLI* (*Vocabolario della lingua italiana*, N. Zingarelli, 2001).

2. Pokušaj opovrgavanja separatističke pretpostavke na primjerima iz talijanskog jezika

a) tvorba nomina actionis sufiksima

R. Beard, kao i drugi morfolozi ovoga pravca, smatra da morfologija nema izravnih veza s fonologijom, sintaksom i semantikom. To stajalište sadržano je

10 Proizvodni postupak u kojem se primjenjuju pravila poznaje dva tipa ograničenja: (1) ograničenja karakteristična za osnove i (2) ograničenja vezana za tvorenice.

Na ulazne osnove djeluju sintaktička, semantička, fonološka i morfološka ograničenja. Osnove su sintaktički određene. Tako se npr. pravilo koje dodaje sufiks *-ness* u engl. jeziku primjenjuje samo na pridjeve, ili u tal. sufiks *-bile* na glagole. Negativni se prefiks, u pravilu, ne dodaje osnovama koje po sebi imaju negativno značenje, npr. **in + abietto*, **in + vile*. Za ograničenje fonološke naravi možemo navesti primjer alternativnog izvođenja u talijanskom jeziku: *fratello* → *fratellino*, a ne *fratello* → **fratellello* da bi se izbjeglo da osnova završava sličnim ili istim glasovima kao sufiks. Morfološka ograničenja određuju moguće kombinacije afiksa s obzirom na obilježja morfološke strukture osnove. Ponašanje tvorbenih pravila ovisi o tome je li osnova domaća riječ ili je stranoga podrijetla. Za engleski jezik, npr., važno je apstraktno morfološko obilježje [$\pm$ latinski]. Tako se sufiks *-ity* dodaje samo latinskim osnovama. Zbog morfološkog ograničenja u talijanskom jeziku nije moguće dodati sufiks *-mente* složenim pridjevima **ebbrifestosamente*. Isto ograničenje brani dodavanje sufiksa *-ale* deverbalskim imenicama na *-mento*, **[[[ ] + mento]_N + ale]_A*, npr. **arrangimentale*. Usp. Aronoff (1976), Scalise (1994).

Osim navedenim ograničenjima, probleme primjene pravila tvorbe generativni su morfolozi pokušavali riješiti uvođenjem raznih uvjeta u njihovu djelovanje. Primjerice, uvjetom susljednosti (*The Adjacency Condition*), M. R. Allen (1978) nastoji smanjiti broj mogućih vrsta pravila. Taj uvjet podrazumijeva ciklički poredak pravila tvorbe. Po načelu susljednosti, primjerice, u višestruko sufiksiranim riječima tipa $[[[X] + \text{suf1} + \text{suf2}], \text{sufiks2}]$ je »osjetljiv« na *sufiks1*, a ne »vidi« leksičku jedinicu *X*: *favol · eggia · mento*/**favol · eggia · zione*. Dakle, *-mento* se dodaje osnovi *Xeggia*, a *-zione* ne. Ovaj uvjet vrijedi i u prefiksaciji.

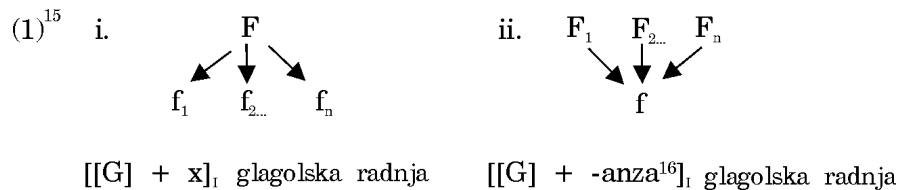
11 Među njima je i talijanska lingvistica A. Bisetto u članku iz 2001.

12 Naravno, osim onih Gaetinih primjera koji su nam potrebni za ilustraciju njegova istraživanja (uz njih ćemo navesti oznaku izvora).

u separatističkoj pretpostavci (*Separation Hypothesis*) koju ćemo, zbog važnosti za naš rad, navesti u izvornom obliku (Beard, 1995: 50):

»THE SEPARATION HYPOTHESIS implies that morphological spelling has no access to the internal workings of derivation; it operates in true modular fashion, solely on the output of derivation rules. This means that the conditions on derivations should differ from those on affix spelling. Moreover, it implies that MS-rules cannot distinguish features added by derivation from inherent lexical features irrelevant to derivation.«

Gaeta u svome članku *Un buon argomento contro il separatismo: il suffisso italiano -anza/-enza* (1999), i u dijelu monografije posvećene tvorbi riječi u talijanskom jeziku *La formazione delle parole in italiano* (2004), u kojem obrađuje tvorbu *nomina actionis* (radnih imenica ili imenica za glagolsku radnju), pokušava osporiti separatističku pretpostavku o inherentnoj arbitrarnosti izbora sufiksa koji pripadaju istoj ili sličnoj semantičkoj skupini¹³ i dokazati da postoji izravna veza između semantike nekog sufiksa i njegove forme, tj. da njihov odnos nije akcidentalan.¹⁴ Separatistička pretpostavka podrazumijeva, također, učestalost homonimije i sinonimije među afiksima:

- 13 Zbog mogućih nejasnoća u tumačenju autorova mišljenja o arbitrarnosti odnosa između forme i značenja nekog afiksa te arbitrarnosti izbora afiksa, navest ćemo njegove riječi: “Contrariamente all’ipotesi separatista, cercherò invece di dimostrare che il rapporto tra contenuto e forma di un affisso è molto più complesso, e soprattutto che le relazioni forma-significato sono tutt’altro che accidentali» («Protivno separatističkoj pretpostavci, nastojat ću pokazati da je odnos između sadržaja i forme nekog afiksa mnogo složeniji, i iznad svega, da odnos forma-značenje nije nikako slučajaj», prev. I. P.). Iz toga proizlazi da Gaeta nastoji pokazati da je odnos između forme i značenja jednoznačan, tj. da svakom značenju odgovara jedna forma i obratno, što ne znači da on osporava arbitrarnost odnosa između forme i sadržaja nekog afiksa, nego da osporava arbitrarnost izbora afiksa i osnove.
- 14 Ovdje je potrebno navesti Beardovu pretpostavku (1995: 49) na koju se Gaeta izravno poziva: “One-one sound-meaning relationships among grammatical morphemes are not characteristic but accidental (...)”
- 15 Primjer (1i) prikazuje sinonimiju, a (1ii) homonimiju među afiksima, tj. više sufikslnih oblika može izražavati jedno značenje, a jedan oblik više različitih značenja, npr., uz sufiks *-anza*, i drugi sufiksi označuju glagolsku radnju: *-zione*, *-mento*, *-ata* itd. Simboli F, f, f1, f2 itd. predstavljaju oblik (formu).
- 16 Prema nekim lingvistima (Thornton 1987), *nomina actionis* sufiksom *-anza/-enza* tvore se od glagolske osnove, dok prema drugima osnovu čini participij prezenta kojem se dodaje sufiks *-(z)a* (Gaeta 1999, 2004; Rainer 2004). Takvo tumačenje uključuje fonološko uređivanje /t/ → /ts/ /_ *-(z)a*, tj. brisanje dentalnog suglasnika ispred sufiksa koje je u skladu s fonotaktičkim pravilima talijanskoga jezika. Gaeta (2004: 346) u vezi s tim kaže: »I derivati con questo suffisso (*somiglianza*, *conoscenza*, *partenza*) selezionano come base il participio presente cui si aggiunge il suffisso *-(z)a*, che induce l’affricazione della /t/ finale della base in /ts/ (...)«. Prema

<i>depilazione</i>	<i>dimenticanza</i>
<i>vaneggiamento</i>	[[P] + -anza] _N imenica za svojstvo
<i>scappata</i>	<i>eleganza</i>

Prema separatističkoj pretpostavci primjeri pod (1) ne predstavljaju nikakav problem, jer prema njoj, morfološka pravila tvorbe ne mogu razlikovati obilježja koja se dodaju derivacijom od leksičkih inherentnih obilježja koja su nevažna za derivaciju.¹⁷

Gaeta u svojim radovima nastoji pokazati slabosti ove pretpostavke te dokazati da odnos između značenja nekog sufiksa i njegove forme nije slučajan. Iznijet ćemo sažeto njegove dokaze. Prvi korak sastoji se u izoliranju onih tvorenica na *-anza/-enza* koje označuju glagolsku radnju («atto, fatto di V»). To značenje autor otkriva testovima koji se služe transformacijama, npr. *Il presidente del consiglio accolse l'ambasciatore all'aeroporto. /L'accoglienza dell'ambasciatore all'aeroporto da parte del presidente del consiglio. Ostala glavna značenja derivata ovim sufiksom su: kolektivno (figliolanza), rezultativno (risultanza), kvalitativno (corpulenza). Nakon testiranja i utvrđivanja semantike tvorenica na *-anza/-enza*, Gaeta zaključuje da su one morfotaktički i morfosemantički slabo transparentne te da su potrebna detaljnija istraživanja leksičkog značenja glagolskih osnova, jer su prema njemu *nomina actionis* »sensibili alla natura semantica del predicato, da cui sono derivati«, tj. na način vršenja glagolske radnje (*Aktionsart, azionalità*).¹⁸ Po uzoru na sintaksu, spomenuti lingvist (1999: 564), nadalje, razlikuje vanjski i unutarnji *Aktionsart (azionalità)*: »Per azionalità 'interna' di un derivato deverbale intendo il contenuto azionale posseduto dal suffisso, che si manifesta (...) nella strutturazione interna del nome deverbale, nel senso che la semantica dell'affisso risulta incompatibile con l'azionalità intrinseca di alcune classi verbali.«¹⁹ Iz toga proizlazi da sufiksi za*

podacima iz našeg korpusa ne čini nam se opravdanim svesti sufiks *-anza/-enza* na oblik *-(z)a*. Razlozi su višestruki: (1) većina tih tvorenica ima glagolsku osnovu, među kojima i oni čiji participi sadašnji nemaju ulogu pridjeva (*complicare/complicante/complicanza*), (2) moguće su tvorenice izravno od imenskih i pridjevskih osnova koje ne završavaju na *-nte* (*fratello/fratellanza, reciproco/reciprocanza*), (3) takvim tumačenjem sufiksnog oblika smanjuje se njegova fonološka forma te narušava tvorbena jasnoća toga pravila. U prilog našoj pretpostavci govore i brojni primjeri tvorbe poput: *gemellanza, accettanza, vedovanza, gravidanza* itd. Onima koji kao protudokaz navode tvorenice od pridjeva (bez posredovanja glagolske osnove), tipa *elegante, stravagante, decante, innocente*, možemo dati jednostavnije rješenje: tu se radi o skraćivanju osnove, ili jednostavnoj zamjeni sufikasa, npr. *stravag(ante) → stravaganza*, u skladu s pravilima fonološkog uređivanja (*adjustment rules, regole di riaggiustamento*). Usp. Aronoff (1976: 87) i Scalise (1994: 152).

- 17 To pokazuje i skup sufikasa kojima se tvore otprijedne imenice u engleskome: *-th, -ce, -ity, -ness*. Pravilo za tvorbu ovih imenica ima samo jedno ograničenje: *input* mora biti opisni (kvalitativni) pridjev, a ne odnosni. Vidi više u Beard (1995: 50–51).
- 18 Gaeta (1999: 563) poziva se tu na Marchanda (1969), Malicka-Kleparsku (1988), Brintona (1993) itd.
- 19 Da bi ovaj rad bolje razumjeli i oni koji nisu talijanisti, prevodit ćemo važnije citate: »Pod 'unutarnjim' načinom radnje neke odglagolske izvedenice razumijevam način radnje koju izražava sufiks, a koji se očituje u unutarnjoj strukturi odglagolske imenice, što znači da se-

tvorbu *nomina actionis* ne biraju svoje osnove slučajno, već postoje sufiksi kojima se tvore deverbale imenice koje označuju proces i one koje ga ne označuju (*nomi deverbali processuali e non-processuali*). Nadalje, taj pristup podrazumijeva da sufiks sadrži neka inherentna značenjska obilježja koja se tiču načina vršenja radnje, a koja ne moraju biti u skladu s onima koja ima sama glagolska osnova. Ta nam pretpostavka, dakle, kaže da je tvorbeno operacija kojom se glagolskoj osnovi dodaje sufiks za tvorbu radnih imenica osjetljiva na način vršenja radnje (*Aktionsart, azionalità verbale*), kao inherentno obilježje glagola.²⁰ Sufiks je osjetljiv na obilježja *inputa*, ali i *outputa* tvorbenog pravila.²¹

Smatramo da takav pristup ostavlja mnogo otvorenih problema, teorijskih i praktičnih. U temelju dokazivanja navedene pretpostavke, a time i čvršće veze između sintakse i morfologije, stoji testiranje sufiksa s obzirom na podjelu glagola na stativne (*stativi: equivalere, assomigliare*), neprekidne (*continuativi: lavorare, ridere*), rezultativne (*risultativi: elaborare, disegnare*) i transformativne (*trasformativi: morire, arrivare*) i njihova glavna svojstva u ulozi predikata. Predikati tako mogu biti svršni (*puntuali*), telični (*telici*)²² i dinamični (*dinamici*). Utvrđivanje ovih svojstava provodi se sintaktičkim testovima koji se temelje na kompatibilnosti (spojivosti) predikata s nekim priložima, npr. *Carlo ha corso la maratona in due ore. /*Giacomo ha corso in due ore*, gdje, po Gaeti (2004: 315), oznaka vremena *in X tempo* otkriva teličnost predikata. Međutim, primjećujemo da izravni unutarnji argument glagola²³ (*la maratona*) određuje

mantika afiksa može biti inkompatibilna s načinom radnje svojstvenim nekim glagolskim vrstama.«

- 20 Ta su obilježja odraz leksičkog značenja glagola koja mogu izražavati radnju, djelovanje, događaj, proces, stanje (tal. *atto/azione/evento/processo/stato*, engl. *act/action/event/process/state*). Usp. Gaeta (1999: 565).
- 21 Na ovome mjestu autor se, među ostalima, poziva na Aronoffa iz 1976. Već smo rekli da je Aronoff jedan od glavnih zastupnika separatističkog modela morfološkog opisa i njegovo istraživanje u vezi s osjetljivošću sufiksa na semantičke karakteristike glagola vodi dokazivanju upravo separatističkog modela: “There are the same sorts of restriction that are relevant to lexical insertion. Note that there is, to my knowledge, no correspondence between the conditions on WFRs and those on transformations other than lexical insertion. (...) WFRs are very different rules from syntactic transformations” (Aronoff 1976: 48). Uz to on se tu nije osvrnuo na važnost načina vršenja radnje, nego na kategoriju prijelaznosti (npr. engl. sufiks *-ee* dodaje se samo prijelaznim glagolima: *employee, payee*).
- 22 Zbog ilustracije problematičnosti ovog obilježja navest ćemo primjer: *Gianna stirava la camicia di suo marito / Gianna stirò la camicia di suo marito*. Glagol *stirare* po sebi nije teličan, jer spada u neprekidne glagole. Teličnim ga čini (gr. *télos* = svrha, cilj) izravni unutarnji argument i određenje krajnje točke događaja (*stirò la camicia*). Međutim, u rečenici s imperfektom (*stirava*) ne znamo je li došlo do završetka glagolske radnje, a znamo da su telični glagoli oni kojima se izražava prirodni završetak neke radnje, postignuće nekog cilja ili ostvarenje radnje koje se očituje u promjeni argumenta (objekta). Usp. Bertinetto (1991: 29).
- 23 Distinkciju između unutarnjih i vanjskih argumenata uvodi E. Williams (1980, 1981). Vanjski argument (subjekt) predstavlja glavu argumentne strukture, a ostalo su unutarnji argumenti ili *theta*-uloge. Npr. glagol *see* (*Agent*, Tema). U sintaksi unutarnje tematske uloge su dodijeljene konstituentima s prvom projekcijom predikata; poslije prve projekcije one postaju nevidljive jer ne prelaze X-bar projekciju. Još o argumentnoj strukturi predikata i njezinu značenju za pretpostavku o nezavisnosti morfologije i sintakse vidi u Di Sciullo & Williams (1987).

teličnost, tj. postignuće cilja, a da ga priložna dopuna samo potvrđuje. Iz primjera se, također, može vidjeti da teličnost (i ateličnost) nije bitno svojstvo glagola, kao što to tvrdi Gaeta, već se odnosi na cijelu rečenicu. Glagoli stanja, poznato je, nikada nisu telični.

Nadalje postoje višeznačni glagoli čija značenja nemaju isti *Aktionsart*, npr.:²⁴

- (2) i. *Lo scalatore discese la montagna dopo aver toccato la vetta.*
Penjač se spustio s planine nakon što je stigao na vrh.
- ii. *La discesa/*discendenza della montagna da parte dello scalatore...*
Spuštanje/*porijeklo s planine od strane penjača...
- iii. *Mario discende da nobile stirpe.*
Mario potječe od plemenita roda.
- iv. *La discendenza/*discesa di Mario da nobile stirpe....* .
Mariovo porijeklo/*spuštanje od plemenita roda
- v. *Il governo ha accolto la proposta.*
Vlada je prihvatila prijedlog.
- vi. *L'accoglimento/*accoglienza della proposta...*
Prihvaćanje/*primanje prijedloga

Ovim primjerima autor (1999: 576) želi pokazati da u slučaju polisemije sufiksa *-anza/-enza* izabire ono značenje glagola koje ima obilježje [+ stativan]. Prema našim istraživanjima to je objašnjenje pojednostavnjeno i time nedovoljno. Naime, glagol, *discendere* može biti prijelazan i neprijelazan. Kad se upotrebljava u neprijelaznom značenju, može imati: a. jedan unutarnji argument (*sono disceso dal treno*); b. dva unutarnja argumenta (*dalla cima sono disceso velocemente a fondo valle*). U slučaju kad ima jedan argument, dolazi u čak tri različita značenja: *uscire, degradare, provenire*. U značenju *provenire* (koje Gaeta navodi za primjer) može imati vanjski argument s obilježjem [$\pm$ živo]: *Luca discende da una famiglia nobile/Le mie conclusioni discendono dalle premesse considerate*. U oba slučaja *Aktionsart* glagola *discendere* je isti, ali konstrukcija **La discendenza delle mie conclusioni...* nije valjana. Iz čega slijedi da obilježje [+ stativan] nije bilo određujuće u izboru glagolske osnove od strane sufiksa. Isto tako, glagolska osnova za imenice *accoglienza/accoglimento* («atto di accogliere») ima isti *Aktionsart* u oba slučaja. Razlika je u tome što je sufiks *-enza* izabrao glagol *accogliere* s unutarnjim argumentom s obilježjem [+ živo], a *-mento* značenje glagola koje može imati argument s obilježjem [– živo]: *accoglimento di una richiesta*.

Takoder, u prilog pretpostavci da su sufiksi osjetljivi na način vršenja radnje glagolske osnove u tvorbi *nomina actionis*, Gaeta (1999: 571) navodi iste osnove tvorene različitim sufiksima:

Nama je važno da tu (str. 46–54) autori iznose tezu o sintaktičkoj atomnosti riječi (*syntactic atom*) prema kojoj sintaksa vidi neka obilježja riječi i argumentnu strukturu, ali ne vidi mehanizme i procese kojima ona nastaju.

24 Da bi ovaj rad bio dostupniji onima koji nisu talijanisti, prevodit ćemo najvažnije primjere.

(3)	<i>aderenza/adesione</i>	<i>prianjanje/pristajanje</i>
	<i>competenza/competizione</i>	<i>mjerodavnost/natjecanje</i>
	<i>conseguenza/conseguimento</i>	<i>posljedica/postizanje</i>
	<i>differenza/differimento</i>	<i>razlika/odgađanje</i>
	<i>divergenza/diversione</i>	<i>neslaganje/odvracanje</i>
	<i>ignoranza/ignorazione</i>	<i>neznanje/nemar, nebriga</i>
	<i>importanza/importazione</i>	<i>važnost/uvoz</i>
	<i>incidenza/incisione</i>	<i>upadanje/urezivanje</i>
	<i>rispondenza/risposta</i>	<i>slaganje/odgovor</i>
	<i>scadenza/scadimento</i>	<i>istek, rok/propadanje</i>
	<i>sporgenza/sporgimento</i>	<i>izbočina/stršenje</i>

Dubljim istraživanjem²⁵ ovih primjera utvrdili smo da nije riječ o istim osnovama: većinom je riječ o pridjevnim osnovama u slučaju sufiksa *-anza/-enza* i glagolskim u ostalima (*aderente/aderire*, *competente/competere*, *conseguente/conseguire*, *differente/differire*, *divergente/divergere*,²⁶ *incidente/incidere*,²⁷ *sporgente/sporgere*, ili o polisemnim osnovama: *importare1/importare2*. Izvedenica *ignorazione*, prema *GDLI*-u, predstavlja suznačni književni oblik od *ignoranza*.²⁸ Glagol *scadere* od kojeg potječe *scadenza/scadimento* izriče završenost radnje è *scaduto nella stima di tutti* (bez unutarnjeg argumenta) / *ieri è scaduto il termine per il rinnovo del permesso di soggiorno* (s jednim unutarnjim argumentom), što znači da nema obilježje [+ stativan]. U slučaju *rispondenza/risposta*, riječ je o posve različitom tvorbenom mehanizmu. Da je riječ o različitim osnovama, a ne o jednom obilježju načina radnje, pokazuje i primjer *osservanza* (< *osservante* »che rispetta«) / *osservazione* (< *osservare* 1. »atto dell'osservare«, 2. »ciò che si osserva«): *L'osservanza del »giorno del Signore« non porta alla frequentazione delle chiese* / **L'osservazione del »giorno del Signore« non porta alla...*²⁹ To sve pokazuje da stativnost, teličnost, ateličnost, dinamičnost itd. ne predstavljaju inherentna svojstva glagola već ovisе, također, o cjelini re-

25 Time mislimo na istraživanje kategorija osnova od kojih su navedene izvedenice tvorene. Naime, osnove bi trebale pripadati istoj kategoriji, jer je tvorbeno značenje odraz značenjskih odnosa među nekoliko riječi, a najmanje između dviju, osnove i nove riječi. Primjerice, po Aronoffu (1976: 50), značenje *outputa PTR* uvijek je funkcija značenja tvorbene osnove.

26 Od lat. *divērtēre* (supin *divērsūm*).

27 Ovaj glagol dolazi od lat. *incidere* > *in* (»in1«) + *caēdere* (»tagliare«), dok onaj od kojeg je nastala imenica *incidenza* (»il fatto di cadere sopra«) dolazi od lat. *incidere* > *in* (»sopra«) + *cādere* (»cadere«). Ovdje je, dakle, riječ o homonimnim osnovama, a u slučaju *importare1/importare2* imamo polisemiju.

28 U drugim konzultiranim rječnicima nismo našli izvedenicu *ignorazione*. Navedeno značenje *nemar*, *nebriga* izveli smo iz primjera nađenih na internetu, npr. *l'ignorazione del dolore*, *l'ignorazione dei richiami* itd.

29 (*Panorama*, 9. 6. 2005). Izvedenica *osservazione*, osim što ima dva navedena značenja, može biti istoznačna s imenicom *osservanza* (što znači da je rečenica označena kao negramatična zapravo ispravna, ali neuobičajena). I premda se rijetko upotrebljava u tom značenju, to ide u prilog separatističkoj hipotezi o akcidentalnosti izbora osnove od strane sufiksa iste značenjske skupine.

čenične konstrukcije za koju su važna obilježja objekta,³⁰ glagolske kategorije vida, prelaznosti, vremena itd.

Pokušali smo provjeriti navedenu pretpostavku o važnosti načina vršenja radnje u tvorbi odglagolskih imenica na primjerima koji su potvrđeno od istih glagolskih osnova:

(4)	<i>accettanza/accettazione</i>	fis. <i>akcepcija</i> ³¹ / <i>prihvatanje</i>
	<i>avvertenza/avvertimento</i>	<i>pozornost/upozorenje</i>
	<i>complicanza/complicazione</i>	med. <i>pogoršanje zdravlja/zamršenost</i>
	<i>dimostranza/dimostrazione</i>	<i>dokazivanje/dokazivanje</i>
	<i>devianza/deviazione</i>	<i>zastranjenje/odstupanje</i>
	<i>mutanza/mutamento</i>	<i>promjena/promjena</i>
	<i>ordinanza/ordinamento</i>	<i>uređenje/uređenje</i> ³²
	<i>portanza/portamento</i>	<i>nosivost/držanje</i>
	<i>rientranza/rientrata</i>	<i>ulegnuće/povratak</i>
	<i>trepidanza/trepidazione</i>	<i>strepnja/strepnja</i>

Uz istoznačnice kao što su *mutanza/mutamento*, *dimostranza/dimostrazione*,³³ *trepidanza/trepidazione*, *ordinanza/ordinamento* ostali parovi pokazuju da tvorenice na *-anza/-enza* imaju uže značenje od onih tvorenih s drugim sufiksima za tvorbu radnih imenica, tj. u suvremenom jeziku taj sufiks, u prvom redu, služi za tvorbu riječi iz strukovnih jezika: *accettanza* »probabilità che in un esperimento di conteggio gli eventi da computare siano accettati« (fizika); *complicanza* »insorgenza di fenomeni patologici conseguenti a una patologia primaria« (medicina);³⁴ *portanza* »la forza sostentatrice statica del gas« (fizika); *rientranza* »riga portata dentro rispetto al margine normale« (tipografija). Zanimljiv je primjer par *devianza/deviazione*: *devianza*, osim općeg značenja »comportamento proprio di chi rifiuta le norme«, ima još dva strukovna značenja (fizika i statistika), a *deviazione* uz opće značenje »spostamento di qtc. o di qtc. dalla direzione in cui era avviato«, ima još dva opća značenja (*bivio*, *sbandamento*) od kojih je jedno slično općem značenju od *devianza*, te čak četiri strukovna značenja (medicina, fizika, aerodinamika, statistika). Tu je činjenicu teško objasniti pretpostavkom da sufiks »vidi« način vršenja glagolske radnje i da prema tomu izabire osnovu. Uočili smo (u već navedenim primjerima) da imenice na *-anza* često imaju vanjski ili unutarnji argument s obilježjem [+ živo]:

30 Objekt može, primjerice, biti izravan i neizravan. Prijelazni glagoli s objektom u akuzativu mogu izražavati radnju koja mijenja objekt, kojima radnja mijenja mjesto i kretanje objekta, kojima objekt kao unutarnji argument određuje stanje subjekta itd.

31 To je strukovni izraz (fizika) koji označuje atomsku grupu koja primajući par elektrona od druge atomske grupe stvara s ovom koordinacijsku vezu.

32 Ovaj par je istoznačan u navedenom značenju, ali se te izvedenice ne podudaraju u svim značenjima, npr. *ordinanza* znači i *naredbu*.

33 *Dimostranza* je zastarjelica, isto kao i *dimostramento*. One su značile »atto di dimostrare«, dok *dimostrazione* uz to značenje ima i druga značenja (»ragionamento deduttivo«, »esperimento che prova la validità di una teoria«, »raduno di più persone« itd.).

34 Imenica *complicazione* u jednom svom značenju istoznačna je s ovom na *-anza*.

nel corso degli anni il ruscello ha subito una deviazione/*devianza. Tvorenica *onoranza* nema svoga tvorbenog para u suvremenom jeziku: **onoramento* nije nikada ni postojala, a *onorazione* se više ne upotrebljava. Imenice *onorazione* i *onoranza* u starom jeziku značile su »atto di onorare«, a danas *onoranza* ima uže značenje »onoranze funebri, funerali«, što opet podrazumijeva argument s obilježjem, uvjetno rečeno, [+ živo].

I premda generativna gramatika, a time i generativna morfologija implicira opis jednog jezičnog stanja,³⁵ da bi se provjerila valjanost neke teorije, ili točnije pretpostavke, potrebno se osvrnuti na dijakroniju. Dijakronijski gledano odglagolske tvorenice na *-anza/-enza* značile su uglavnom »atto di X«.³⁶

(5) <i>avvertire</i> → <i>avvertenza</i>	»atto di avvertire«
<i>commemorare</i> → <i>commemoranza</i>	»atto di commemorare«
<i>disagguagliare</i> → <i>disagguaglianza</i>	»atto di disagguagliare«
<i>dimenticare</i> → <i>dimenticanza</i>	»atto di dimenticare«
<i>dolere</i> → <i>doglienza</i>	»stato di dolore«
<i>ordinare</i> → <i>ordinanza</i>	»atto di ordinare«
<i>implicare</i> → <i>implicanza</i>	»atto di implicare«
<i>mostrare</i> → <i>mostranza</i>	»atto di mostrare«
<i>mutare</i> → <i>mutanza</i>	»atto di mutare«
<i>prestare</i> → <i>prestanza</i>	»atto di prestare«
<i>rimembrare</i> → <i>rimembranza</i>	»atto di rimembrare«
<i>rimostrare</i> → <i>rimostranza</i>	»atto di rimostrare«
<i>tardare</i> → <i>tardanza</i>	»atto di tardare«

Iz primjera vidimo da je u starom talijanskom sufiks *-anza/-enza* označavao jednu radnju, realizaciju jedne radnje. Ako usporedimo oblike na *-anza/-enza* s onim tvorenima od iste osnove sufiksom *-zione*: *commemorazione*, *rimemorazione*, *dimostrazione*, *prestazione*, vidimo da se razlike u značenju ne mogu pripisati osjetljivosti sufiksa na način vršenja glagolske radnje (riječ je, naime, o blisko značnicama), a time ni na semantička obilježja koja su po Gaeti odlučujuća u izboru sufiksa i osnove: stativnost/dinamičnost, nezavršetnost ili trajnost/završetnost ili svršnost i teličnost/ateličnost. Većina navedenih glagola ima upravo ona svojstva koja su po njemu nespojiva (nesukladna) sa značenjem sufiksa *-anza*, a najvažnije je upravo stativnost.³⁷

I posljednji korak u dokazivanju veze između sufiksa *-anza/-enza* i načina vršenja radnje glagola u osnovi sastoji se u utvrđivanju promjena u vanjskim karakteristikama načina vršenja radnje (*azionalità esterna*) koje on uzrokuje, tj. promjena na razini rečenice. Za takvu provjeru Gaeta se koristi testovima

35 Usp. Chomsky (2000: 4–6).

36 Ove podatke uzeli smo iz neobjavljene doktorske disertacije (Peša: 2005).

37 Stativni glagoli, kao što smo rekli, ne mogu biti dinamični ni telični. Ta se svojstva obično ispituju sintaktičkim testovima u kojima se provjerava da li određeni predikat može imati neke glagolske kategorije, npr. stativnim predikatima ne može se izreći zapovijed: **possiedi una macchina*. Također ne mogu doći u progresivnom obliku (*forma progressiva*): **Gianni sta possedendo una macchina*. Usp. Bertinetto (1991) i Gaeta (1999, 2004).

(1999: 576)³⁸ u kojima izvedenice na *-anza/-enza* kombinira s predikatima koji ističu karakteristike načina vršenja radnje sadržane u poimeničenim oblicima:

- (6) i. *La dipendenza di Mario da sua madre dura già da due anni*
Ovisnost Marija o svojoj majci traje već dvije godine.
- ii. *L'assistenza ai malati ci portò via due ore.*
Pomaganje (asistencija) bolesnicima odnijelo nam je dva sata.
- iii. *La prevalenza del bene sul male è stata interrotta.*
Prevlad dobra nad zlom je prestala.
- iv. **L'assistenza alla seduta parlamentare avrà luogo in due ore.*
*Asistencija na parlamentarnoj sjednici obavit će se u roku od dva sata.
- v. **La convivenza di Gianni con Roberta si compì in due anni.*
*Zajednički život Giannija i Roberte završio je u roku od dvije godine.
- vi. **La permanenza di Antonio a Roma è stata completata.*
*Antonijev boravak u Rimu je završio.

Iz ovih primjera on zaključuje da izvedenice na *-anza/-enza* dolaze s predikatima koji izražavaju nesvršeni vid (*l'aspetto imperfettivo*), a ne dolaze s onima svršenoga vida (*l'aspetto perfettivo*). Prema tomu glagoli *durare*, *portare* i *interrompere*³⁹ su imperfektivni glagoli koji izriču radnju u njezinu vršenju, što znači da ne izriču završnu točku radnje. Ali kao što se iz samih primjera može uočiti, glagolski vid može biti označen na više načina u rečeničnoj konstrukciji. U ovom slučaju vid je signaliziran prefiksom *inter* (u *interrompere*), pomoćnom riječcom *via* (u *portar via*) i prošlim svršenim vremenom (aoristom: *portò via*, perfektom: *è stata interrotta*).⁴⁰ U rečenicama pod *iv.*, *v.* i *vi.* nije riječ o glagolskoj imenici koja je inkompatibilna s predikatom, već o nesnošljivosti načina radnje glagola u funkciji predikata i priložne oznake vremena *in X tempo: aver luogo* je svršni glagol (*verbo puntuale*) i zahtijeva demarkativnu priložnu oznaku (*avverbiale demarcativo*), *La sentenza del giudice avrà luogo alle due.* / *La convivenza di Gianni con Roberta finì nel 2004.* Zadnja rečenica označena kao negramatična, po nama je prihvatljiva.⁴¹

38 Testove je, prema vlastitim riječima, sastavio po uzoru na Ullmer–Ehrich (1977) i Bartsch (1986).

39 Ovaj glagol, naravno, nije imperfektivan i ovdje je riječ, vjerojatno, o Gaetinu prevediu.

40 U jezicima (posebno slavenskim) postoje gramatički morfemi za označavanje svršenog i nesvršenog vida. U talijanskom postoje *Aktionsart prefiksi*, ali razlika svršenog i nesvršenog vida može se uglavnom očitati iz rečenične strukture, tj. na razini rečenice i kao takvo ne može biti bitno svojstvo glagola. Primjerice prefiksi koji izriču vid u talijanskom jeziku su *a-*: *ridere/arridere* (*sorridere*), *sottigliare/assottigliare*, *crescere/accrescere*, *in-*: *pazientare/impazientare*, *cominciare/incominciare*, *colorare/incolorare*, *ri-*: *baciare/ribaciare*, *edificare/riedificare*, *mirare/rimirare*, *pregare/ripregare* itd. Prva dva prefiksa izriču svršeni vid, a treći nesvršeni.

41 Nadalje, primjerima poimeničenja konverzijom: 1. *Il dipendere di Mario da sua madre dura già da due anni*; 2. *L'assistere ai malati ci portò via due ore*; *Il prevalere del bene sul male è stato interrotto* koja pokazuju slično sintaktičko ponašanje kao i tvorenice na *-anza/-enza*, Gaeta (1999: 576) nastoji pokazati važnost tvorbene ponašanja sufiksa *-anza/-enza* u slabljenju separatističke pretpostavke. Prema našem mišljenju, time (činjenicom da se te iste kategorije mogu izraziti i drugačijim tvorbenim mehanizmom), samo pokazuje da kategorije koje se tiču načina vršenja radnje i njihova utjecaja na izbor osnove od strane sufiksa nije nuždan.

U vezi s glagolskim vidom je i pitanje argumentne strukture tvorenica, jer svršenost i nesvršenost glagolske radnje može utjecati na argumentnu strukturu glagola, a time i izvedenice, npr. *portare/apportare: porto d'armi/*apporto d'armi*.⁴²

Imenice na *-anza/-enza* ne izdvajaju se posebno prema nekim svojim općim karakteristikama od drugih imenica koje znače glagolsku radnju. Tvore se od nesvršenih, neprijelaznih glagola (*partenza, dubitanza, trepidanza, bastanza*), ali i prijelaznih glagola (*sorveglianza, alleanza, oblianza*), te glagola koji mogu biti prijelazni i neprijelazni i time imati različit broj argumenata (*vigilanza, testimonianza*). Primjerice, glagol *testimoniare* u rečenici *Mario ha testimoniato il falso* ima jedan unutarjni argument, glagol *concordare* u *hanno concordato il prezzo*, također jedan argument. Međutim, u rečenici *vorrei concordare i miei progetti con i tuoi* ima dva argumenta. U oba navedena primjera argumenti se prenose na leksičku jedinicu: 1. *la concordanza dei prezzi*, 2. *la concordanza dei miei progetti con i tuoi*.

Argumenti nose gramatička svojstva predikata.⁴³ Mogu biti obvezni i neobvezni, npr. glagol *giovare* ima dva obvezna argumenta: *lo sport giova alla salute*. Predikati se ne razlikuju samo u broju argumenata nego i u tematskim ulogama (*thematic roles* ili *theta-roles*), kao što su *vršitelj, tema, instrument, izvor, cilj, mjesto, primatelj, doživljač*. Kako nam mogu pomoći u interpretaciji imenica u teoriji poimeničenja postavke o tematskim ulogama i argumentnoj strukturi predikata?⁴⁴ Konstrukcija s radnim imenicama može izraziti argumente predikata s pomoću prijedloga *di*:⁴⁵

(7) <i>Ripartizione delle risorse</i>	<i>Raspodjela resursa</i>
<i>Vigenza del piano precedente</i>	<i>Pravovaljanost prijašnjeg plana</i>
<i>Entrata in vigore della presente legge</i>	<i>Stupanje na snagu sadašnjeg zakona</i>
<i>Scadenza del termine</i>	<i>Istek ugovorenog datuma</i>
<i>Applicazione della vigente normativa</i>	<i>Primjena pravovaljanih propisa</i>

Ovdje vidimo da sve poimeničene riječi imaju događajno značenje (*semantica eventiva*) koje je izraženo obveznom argumentnom strukturom. Isto tako vidimo da su tvorene različitim sufiksima (*-enza, -zione, -ata*). Vidljivo je to i iz sljedećih primjera:

- (8) i. *Molta gente distrugge persone che ama / la distruzione delle persone amate...*⁴⁶
Mnogo ljudi uništava osobe koje voli / uništavanje voljenih osoba....

42 Usp. Di Sciullo & Williams (1987: 32–41). Drugačiji pogled na argumentnu strukturu i važnost glagolskog vida u nominalizacijama vidi u Alexiadou (2001: 51–59).

43 Vidi više u Chomsky (1995).

44 Gaeta (2004: 320) s tim u vezi kaže: «(...) l'espressione degli argomenti verbali è in genere opzionale: gli argomenti possono essere cioè omessi, a parte qualche caso discutibile in cui per altro la presenza degli argomenti è indispensabile per verificare la semantica eventiva del nome d'azione (...).»

45 Primjere pod (7) i (8) skupili smo s talijanske televizije.

46 Vanjski argument je obično izražen lokucijom *da parte di*.

- ii. *Gianni combatte i suoi vizi / il combattimento dei vizi...*
Gianni se bori protiv svojih poroka / borba protiv poroka
- iii. *Mario è rientrato dalle vacanze / il rientro di Mario dalle vacanze*
Mario se vratio s praznika / povratak Marija s praznika
- iv. **La rientranza di Mario dalle vacanze*⁴⁷
- v. *Marta ha rotto il fidanzamento con Mauro / La rottura di un rapporto amoroso non è più dolorosa come un tempo.*
Marta je raskinula zaruke s Maurom / Raskid ljubavne veze nije više tako bolan kao nekad

Nadalje, u rečenici *Loro si rifugiano nell'aggettivazione ingiuriosa* jasno je da je poimeničen glagol *aggettivare* u neprelaznom značenju »scegliere e usare gli aggettivi nel discorso«, bez obveznog unutaršnjeg argumenta, ali u prelaznom značenju navođenje argumenta bilo bi potrebno, npr. *aggettivare un participio/aggettivazione di un participio*.

Slično je i u rečenici *Si e visto all'opera nel primo pronunciamento civilmente impegnativo di Benedetto XVI*,⁴⁸ gdje poimeničeni glagol ima rezultativno značenje.

Imenice s rezultativnim značenjem na *-anza/-enza* veoma su brojne, ali i one tvorene drugim sufiksima u tvorbi *nomina actionis*, npr. sufiksima *-zione* i *-mento*: *obbligazione, reazione, edificazione, sistemazione, giustificazione, ammassamento, finanziamento, invetriamento, intonacatura* itd.

Semantičke ekstenzije radnih imenica su često nepredvidljive i tu nam ne može pomoći argumentna struktura predikata, ni supkategorizacija koja može proizaći iz određivanja *theta*-uloga. Uz to česte su različito sufiksirane osnove s istom argumentnom strukturom, npr. *deviamento/deviazione dai principi professati; annullamento/annullazione del contratto* itd.

Prema svemu rečenome, smatramo da se obilježja načina radnje ne mogu uvrstiti u ona bitna u definiranju pravila tvorbe odglagolskih imenica. Iz toga slijedi da uvođenjem semantičkog obilježja [+ stativan] kao temeljnog uvjeta u konstituiranju *PTR* sufiksa *-anza/-enza* u tvorbi *nomina actionis*: [[G] + *-anza*], Gaeta nije uspio osporiti separatistički model opisa.

[+ stativan]

b) primjeri s odglagolskim imenicama bez sufiksa

Odsutnost, tj. izostavljanje obličnog elementa u tvorbi imenica od glagola, naziva se tvorbom nultim sufiksom. Tekavčić tvorenice nastale takvom tvorbom naziva odglagolskim imenicama bez sufiksa (*deverbali senza suffisso*);⁴⁹

47 Ova konstrukcija je neprihvatljiva, jer je riječ o rezultativnoj imenici, a one nemaju argumentnu strukturu.

48 (Panorama, 9. 6. 2005.).

49 Korisno je navesti njegovu definiciju toga tipa tvorbe, koju smatramo jednom od najprimjerenijih: »Sotto la denominazione *deverbale senza suffisso* intendiamo il sostantivo estratto dal verbo, senza aggiunta di suffissi, nella sola forma del lessema verbale, provvisto naturalmente di desinenze, affinché il sostantivo possa funzionare come tale e inquadarsi in una categoria

Dardano (1978: 44) tu tvorbu naziva poimeničnjem bez sufiksa (*nominalizzazione senza suffisso*); za Scalisea (1994: 271) riječ je o konverziji ili nultoj sufiksaciji (*conversione* o *suffissazione zero*), i naposljetku Thornton (2004: 515) tu pojavu svrstava u konverziju (*conversione* V → N). Babić (1991: 40) smatra da se uvođenjem nultog sufiksa u tvorbu pojednostavnjuje opis, te da se takva tvorba može svrstati u jedan od osnovnih tvorbenih načina. Mi je smatramo tvorбом u širem smislu, jer se odvija bez tvorbenog formanta:

(9) <i>accordare</i> → <i>accordo</i>	<i>suglasiti</i> → <i>suglasnost</i>
<i>conteggiare</i> → <i>conteggio</i>	<i>raĉunati</i> → <i>raĉunanje</i>
<i>corteggiare</i> → <i>corteggio</i>	<i>udvarati se</i> → <i>udvaranje</i> ⁵⁰
<i>livellare</i> → <i>livello</i>	<i>ravnati</i> → <i>raz, razina</i>
<i>prueggiare</i> → <i>prueggio</i>	<i>jedriti protiv vjetra</i> → <i>jedrenje protiv vjetra</i>
<i>raggirare</i> → <i>raggiro</i>	<i>prevariti</i> → <i>prijevara</i>
<i>respirare</i> → <i>respiro</i>	<i>disati</i> → <i>disanje</i>
<i>sconcertare</i> → <i>sconcerto</i>	<i>zbuniti</i> → <i>zbunjenost</i>

Većina navedenih primjera ima i rezultatívno znaĉenje (*accordo, conteggio, corteggio, livello, respiro*). Premda su sve naše imenice tvorene od glagola na *-are*, one se mogu tvoriti i od glagola na *-ificare, -eggiare, -izzare, -ellare* itd.

Problemi koji se javljaju u opisu i preciznijem određenju bitnih obilježja tvorbe nultim sufiksom brojni su i složeni.⁵¹ Za ilustraciju ćemo navesti Scaliseovo viđenje te problematike.⁵² On, naime, smatra da neki slučajevi tvorbe nultim sufiksom (kao npr. *bonifica, delibera, revoca*) predstavljaju »un falso caso di suffisso zero« jer nije lako ustanoviti slijed procesa, tj. je li prijelaz I → G, ili obratno, G → I. Nije jasno ni podrijetlo finalnog morfema koji je u nekim slučajevima *-a*, a u nekima (većini) *-o*. Na primjer, u *bonifica* moglo bi se raditi o čistoj glagolskoj osnovi i nultom sufiksu, ali u primjeru *accordo* očito nije posrijedi isti mehanizam: *accorda + o* → *accordo*. Ovdje formant *-o* predstavlja pravi sufiks koji se dodaje glagolskoj osnovi (uz poznato pravilo brisanja dočetnog samoglasnika). Neki lingvisti jednostavno smatraju da je riječ o prvom ili trećem licu indikativa presenta: »Il deverbale (...) come un sostantivo estratto immediatamente dal verbo senza aggiunta suffissale, si potrebbe descrivere così: è un sostantivo che coincide con la prima o la terza persona dell'indicativo presente« (Tollemache 1954: 15).⁵³ Scalise, kojemu takva pretpostavka nije prihvatljiva, predlaže ovakvu analizu: *bonifica + a* → *bonifica*; *accorda + o* →

morfematica. Il verbo, per conseguenza, effettivamente preesiste alla creazione del sostantivo, e questo è posteriore (...)« (Tekavčić 1972: 225).

50 Glavno znaĉenje ove tvorenice je *povorka, pratnja*, a u navedenom se znaĉenju veoma rijetko upotrebljava.

51 Vidi više u Tollemache (1954: 5–22), Tekavčić (1972: 227), Dardano (1978: 44), Thornton (2004: 524–525).

52 Scalise (1994: 274–275).

53 »Odglagolska imenica (...) kao imenica izvedena izravno od glagola, bez dodatka sufiksa, mogla bi se opisati na sljedeći naĉin: to je imenica koja se podudara s prvim ili trećim licem indikativa presenta.«

accordo. Po tome sufiksi *-a* i *-o* jesu pravi imenički sufiksi koji se dodaju glagolskim osnovama. Po našem mišljenju to bi dodatno zakompliciralo tvorbeni opis, a ne bi razjasnilo razloge raspodjele tih sufikasa. Smatramo da je riječ o tvorbi nultim sufiksom, dok su *-a* i *-o* samo fleksemi, budući da imenice moraju pripadati nekom gramatičkom rodu da bi mogle dalje ulaziti u sintaktičke konstrukcije.⁵⁴ Većini se dodaje fleksem *-o* jer je muški rod neutralniji, predstavlja neku vrstu polaznog stanja u supstantivizaciji svih kategorija (*il bello, il vedere, il non solo gol*).⁵⁵ Valja još objasniti deverbale imenice ženskoga roda. Scalise kaže da postoji mogućnost da u tim slučajevima dolazi do desufiksacije oblika na *-zione* (*spiegazione* → *spiega*).⁵⁶ Istražujući korpus oblika na *-a*, uočili smo da sve imenice nastale od glagola na *-ificare* završavaju na *-a*,⁵⁷ a razloge smo pokušali pronaći na semantičkoj i na fonološkoj razini. Semantička analiza pokazala je da većina ovih imenica ima preobliku u kojoj dolazi oblik na *-zione* (*verifica* »azione del verificare, operazione, dimostrazione«, *rattifica*

- 54 Aronoff (1994: 97) to naziva *default gender*: "(...) when an element bears an agreement marker and the gender of that marker cannot be determined for whatever reason, the marker always has the form that it would have if the head noun that determines its agreement were a member of gender viii, which I therefore call the *default gender*". *Default* u informatici označuje polazno stanje nekog uređaja kakvo je zadano njim samim.
- 55 Ovu supstantivizaciju fraznog podrijetla našli smo u tjedniku *Panorama* (8. 10. 1999).
- 56 Usp. Scalise (1994: 275). Sličan pristup ovom tvorbenom načinu nalazimo u tekstu najnovije monografije tvorbe riječi u talijanskom jeziku, *La formazione delle parole in italiano*, u kojemu autorica A. M. Thornton (2004: 518) odglagolske imenice bez sufiksa obrađuje pod naslovom »Troncamento di *-zione*: il tipo *revoca*«. Ona, kao i Scalise, smatra da su odglagolske imenice na *-a* nastale kraćenjem derivata na *-zione*. Argument koji potvrđuje ovu njezinu tvrdnju dijakronijske je naravi. Naime, oblici na *-zione* puno su stariji (katkad i stoljećima) od onih na *-a*. Isto tako, potvrdu za svoju pretpostavku nalazi u njihovom značenju jer većina imenica na *-zione* znači isto što i one na *-a*. Takvo razmišljanje čini nam se neprihvatljivo, jer prema pravilu o blokiranju suznačnih oblika tvorba imenica na *-zione* trebala bi postati manje plodna, a većina već postojećih trebala bi se prestati upotrebljavati. Da tomu nije tako, pokazuje i podatak da su od 1950. do 1974. tvorene čak 543 imenice na *-zione*, a onih na *-a* u cijelom prošlom stoljeću tvoreno je samo 6. Ako se osvrnemo na semantiku, zapaziti ćemo da uz suznačne oblike koje smo i mi naveli, tvorenice na *-zione* ne dijele sva značenja s onima na *-a*: npr. *verifica* (iz 1812.) ima četiri glavna značenja (1. »accertamento, prova«, 2. u jeziku politike »incontro tra i segretari, i capi dei partiti«, 3. u jeziku prava »verifica dei poteri o delle elezioni«, 4. u jeziku znanosti »dimostrazione della verità di un'ipotesi«), a *verificazione* (iz 16. stoljeća) ima dva značenja (1. »operazione con cui si verifica un atto giuridico«, 2. u jeziku filozofije »principio di verificazione«). Zanimljiv je primjer *transcodifica* i *transcodificazione* (oba nastala 1983. godine) koji dovodi u pitanje tezu o obveznom prethodjenju oblika na *-zione*; prvi oblik ima samo jedno značenje u jeziku informatike »conversione dei dati di un codice«, dok drugi ima još jedno značenje »conversione di segnali video di una televisione a colori in altri segnali«. Odglagolska imenica *gratificazione* nastala u 16. stoljeću znači »senso di appagamento intimo, compiacimento di sé«; *gratifica* (1950) »compenso straordinario in soldi«. *Codificazione* (1847) ima tri značenja, a *codifica* (1965) samo usko strukovno značenje u jeziku informatike »sistema di istruzioni che un elaboratore deve eseguire«. Prema našim istraživanjima značenja imenica na *-zione* bliža su općemu jeziku, dok su značenja imenica na *-a* uža i s obilježjem [+ strukovni]. Potreba da se složene i zapletene pojave, kao što je određenje nekih tvorbenih tipova, opišu na najjednostavniji način, može biti opravdana operativnom vrijednošću, ali ne mora nužno biti znanstveno korektna.
- 57 Potvrdu toga našli smo i kod Tollemachea, 1954: 129.

»correzione«, *qualifica* »denominazione«), ili suznačni oblik također tvoren sufiksom *-zione* (*transcodifica/transcodificazione*, *notifica/notificazione*, *modifica/modificazione*, *parifica/parificazione*, *decodifica/decodificazione*, *classifica/classificazione*). Dakle, sve te imenice označuju radnju (»l'azione di V«), a ne realizaciju radnje (»l'atto di V«), a radnja je ženskoga roda. U primjeru *gratifica* i *bonifica* u preoblikama dolaze imenice muškoga roda: »compenso« i »prosciugamento, procedimento«, ali ako bolje pogledamo, u oba slučaja riječ je o radnji (*azione*) kao hiperonimu (nadredenici) tih dvaju izraza. Osim toga, značenjska preoblika deverbale imenice *gratifica* isto je tako »retribuzione, ricompensa«. Unatoč semantičkoj sličnosti deverbale imenice na *-zione* i na *-a*, one izriču veoma istančane razlike u vrsti radnje. Ovdje mislimo da sufiks *-zione* eksplicitnije označuje trajnost, procesualnost radnje, dok imenice na *-a* više izražavaju radnju samu po sebi. Glasovni razlozi su, po našem mišljenju, razlikovne naravi: množina odglagolskih imenica na *-o* jest *-i*, a taj nastavak je istozvučan s nekim oblicima glagolskoga sprežanja (npr. znači 1., 2. i 3. lice konjunktiva), dok to nije slučaj s nastavkom množine ženskoga roda na *-e*.

I na kraju ove analize zaključit ćemo da semantička obilježja načina radnje glagolske osnove nisu određujuća u izboru sufiksa te da sufiksi iste značenjske skupine nemaju značenjska obilježja koja bi mu bila inherentna, i kao takva mogla biti obvezni dio tvorbenog pravila. To se vidi i iz semantike imenica za glagolsku radnju nastalih nultim sufiksom koje mogu imati neke veoma istančane značenjske razlike s istoznačnim oblicima tvorenima sufiksima, ali te razlike nikako nemaju definirajuću ulogu.

3. Zaključak

Polazeći od unaprijed prihvaćenih pretpostavki na kojima se temelji separatistički model generativne morfološke teorije, u ovome smo radu pokušali pokazati neodrživost pretpostavke kojom se pokušava dokazati da pravila tvorbe nisu različite naravi od sintaktičkih pravila. Pritom smo gradili niz zaključaka koji su proizlazili iz analize svakog postupka u dokazivanju suprotstavljene postavke.

Ovim radom nismo namjeravali pokazati da je sintaktički pristup u opisu tvorbe riječi u cijelosti neodrživ, ili da se njime ne može valjano opisati tvorba. Htjeli smo samo pokazati da općenito pretpostavke ne stoje izolirano, same za se, nego su logički povezane s ostatkom teorije, što znači da neki jezični podatak može opovrći neku pretpostavku ako niječe posljedicu koja iz nje slijedi, ali ne i samu teoriju. Mislimo da Gaeta⁵⁸ nije uspio oslabiti ni leksikalistički pristup morfologiji ni navedenu separatističku pretpostavku o nepostojanju *one-one sound-meaning relationships* među afiksima, jer se u uspostavljanju

58 Navest ćemo njegove riječi kojima navodi da je uspio oslabiti separatističku pretpostavku: »Dall'analisi del suffisso *-za* mi sembra che l'ipotesi separatista esca fortemente indebolita« (1999: 580).

obostrano jednoznačnog odnosa između forme i sadržaja oslonio na svojstva jezičnih jedinica koja ne mogu imati definirajuću ulogu.

Osnovni zadatak opisa tvorbe s pomoću pravila tvorbe nije samo klasifikacija ili sređivanje leksičkih podataka. Pravila tvorbe trebala bi moći ispravno izraziti intuiciju govornika o riječima svojega jezika i tako otkriti najdublju pravilnost koja je u temelju ovog dijela gramatike. Međutim, nama se čini da se pravila ne mogu primjereno opisati slijedeći i analizirajući obilježja koja nisu inherentna jedinicama koje se njima nastoje definirati.

Neosporno je da mnoge odglagolske imenice imaju zajednička semantička obilježja s glagolima iz osnove te da sufixi mogu odražavati/izražavati neka od tih obilježja, ali tvrdnja da između izraza i sadržaja sufixa postoji jednoznačan odnos (one–one sound–meaning relationships), nije znanstveno valjana, jer se temelji na pretpostavci da su semantička obilježja načina radnje bitna, inherentna samom glagolu i tvorbenom formantu, što nije točno, jer se ta semantička obilježja, osim što mogu biti dio leksičkog značenja glagola, mogu izraziti i drugim glagolskim kategorijama, kao i cijelom rečeničnom konstrukcijom.

Napokon, iz svega toga slijedi da se separatistička pretpostavka o određenoj arbitrarnosti odnosa između fonološke forme i značenja afikasa te arbitrarnosti izbora osnove kojima se objašnjava pojava homonimije i sinonimije među njima, ne može opovrgavati na prikazani način.

Literatura

- Alexiadou, Artemis. 2001. *Functional Structure in Nominals*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Allen, Margaret Reece. 1978. *Morphological Investigations*, Michigan: Ann Arbor.
- Anderson, R. Stephen. 1982. Where's Morphology?, *Linguistic Inquiry*, 13/4, 571–612.
– 1992. *A-Morphous Morphology*, Cambridge: University Press.
- Aronoff, Mark. 1976. *Word Formation in Generative Grammar*, Cambridge: MIT Press.
– 1994. *Morphology by Itself*, Cambridge: MIT Press.
- Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb: Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Globus.
- Babić, Stjepan i suautori. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Globus.
- Barić Eugenija i suautori. 1997. *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Bartsch, Renate. 1986. On Aspectual Properties of Dutch and German Nominalizations u *Temporal Structure in Sentence and Discourse* [eds. V. Lo Cascio, C. Vet], Dordrecht: Foris, 7–39.
- Beard, Robert. 1995. *Lexeme–Morpheme Base Morphology*, Albany: State University of New York Press.
- Bertinetto, Pier Marco. 1991. Il verbo u *Grande grammatica italiana di consultazione* [a c. di L. Renzi e G. Salvi], vol. II, Bologna: il Mulino, 13–163.
- Bisetto, Antonietta. 2001. Le Regole di Formazione di Parola e l'adeguatezza esplicativa, *Dati empirici e teorie linguistiche, Atti del XXXIII Congresso della Società di Linguistica Italiana* [a c. di F. Leoni, E. Krosbakken, R. Sornicola], SLI, 43, Roma. Bulzoni, 377–397.
- Brinton, Laurel. 1993. The aktionsart of English deverbal nominalizations u *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, vol. I [eds. P. M. Bertinetto, V. Bianchi, J. Higginbotham, M. Squartini], Torino: Rosenberg & Sellier, 27–42.

- Chomsky, Noam. 1988. *Language and Problems of Knowledge*, Cambridge: MIT Press.
- 1995. *The Minimalist Program*, Cambridge: MIT Press.
  - 2000. *New Horizons in the Study of Language and Mind*, Cambridge: University Press.
- Dardano, Maurizio. 1978. *La formazione delle parole nell'italiano di oggi*, Roma: Bulzoni.
- Di Sciullo, Anna Maria & Edwin Williams. 1987. *On the definition of Word*, Cambridge: MIT Press.
- Gaeta, Livio. 1999. Un buon argomento contro il separatismo: il suffisso italiano –anza/–enza, *Fonologia e morfologia dell'italiano e dei dialetti d'Italia, Atti del XXXI Congresso della Società di Linguistica Italiana* [a c. di P. Benincà, A. Mioni, L. Vanelli], SLI, 41, Roma: Bulzoni, 551–585.
- 2004. Derivazione nominale denominale u *La formazione delle parole in italiano* [a cura di M. Grossmann e F. Rainer], Tübingen: Niemeyer, 314–349.
- Grossman, Maria. 1998. Formazione dei nomi di agente, strumento e luogo in catalano, *Morfologia e sintassi delle lingue romanze, Atti del XXI Congresso internazionale di linguistica e filologia romanza*, II [a c. di G. Ruffino], Tübingen: Niemeyer, 383–392.
- Grossmann, Maria i suautori. 2004. *La formazione delle parole in italiano* [a cura di M. Grossmann e F. Rainer], Tübingen: Niemeyer.
- Halle, Morris. 1973. Prolegomena to a Theory of Word Formation, *Linguistic Inquiry* 4/1, 3–16.
- Iacobini, Claudio. 1999. I prefissi dell'italiano, *Fonologia e morfologia dell'italiano e dei dialetti d'Italia, Atti del XXXI Congresso della Società di linguistica italiana* [a c. di P. Benincà, A. Mioni, L. Vanelli], Roma: Bulzoni, 369–399.
- 2004. Prefissazione u *La formazione delle parole in italiano* [a cura di M. Grossmann e F. Rainer], Tübingen: Niemeyer, 97–161.
- Malicka-Kleparska, Anna. 1988. *Rules and Lexicalisations. Selected English Nominals*, Lublin.
- Marchand, Hans. 1969. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation: A Synchronic-Diachronic Approach*, Munich: Beck.
- Peša, Ivica. 2005. *Tvorba riječi u talijanskom baroku*, neobjavljena doktorska disertacija, Zagreb.
- Salvi, Giampaolo i suautori. 1991. *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. II [a cura di Lorenzo Renzi e Giampaolo Salvi], Bologna: il Mulino.
- Salvi, Giampaolo & Laura Vanelli. 2004. *Nuova grammatica italiana*, Bologna: il Mulino.
- Scalise, Sergio. 1983. *Morfologia lessicale*, Padova: Clesp.
- 1988. *Morfologia e lessico*, Bologna: il Mulino.
  - 1994. *Morfologia*, Bologna: il Mulino.
- Tekavčić, Pavao. 1972. *Grammatica storica dell'italiano*, vol. III. *Lessico*, Bologna: il Mulino
- Thornton, Anna-Maria. 1990. Vocali tematiche, suffissi zero e »cani senza coda« nella morfologia dell'italiano contemporaneo, *Parallela 4*, Tübingen: Gunter Narr, 43–52.
- 2004. Conversione, u *La formazione delle parole in italiano* [a cura di M. Grossmann e F. Rainer], Tübingen: Niemeyer, 499–533.
- Tollemache, Federigo. 1954. *I deverbali italiani*, Firenze: Sansoni.
- Ullmer-Ehrich, Veronika, 1977. *Zur Syntax und Semantik von Substantivierungen im Deutschen*, Kronberg/Ts: Scriptor.
- Williams, Edwin. 1980. Predication, *Linguistic Inquiry*, 11/1, 203–238.
- 1981. On the Notions »Lexically Related« and »Head of Word«, *Linguistic Inquiry*, 12/2, 245–274.
  - 1981. Transformationless Grammar, *Linguistic Inquiry*, 12/4, 645–655.

Konzultirani rječnici

DII = Mario Alinei, *Dizionario inverso italiano*, The Hague: Mouton, 1962.

DISC = Francesco Sabatini-Vittorio Coletti, *Dizionario italiano Sabatini Coletti*, Firenze, Giunti, 1997.

GDLI = Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, Torino: UTET, 1961. –2002.

VLI = Nicola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli, 2001.

Alcuni aspetti della problematicità della formazione di parole illustrati con gli esempi italiani

Questo lavoro ha per oggetto l'analisi delle varie teorie della formazione di parole nel quadro teorico della grammatica generativa. La morfologia generativa oggi non rappresenta un metodo di ricerca unico, ma solo un approccio specifico ai problemi che riguardano la morfologia. Esistono due teorie principali: (1) la componente morfologica è pienamente autonoma rispetto alla sintassi, cioè la flessione e la formazione di parole operano nel componente lessicale, (2) la morfologia è una sottocomponente della sintassi. Dalla prima ipotesi consegue che la parola rappresenta un'unità del tutto autonoma e che tutte le operazioni morfologiche sono compiute prima dell'inserzione lessicale. La seconda ipotesi suppone che la derivazione faccia parte della sintassi, e i lessemi e gli affissi siano le unità di uno stesso livello descrittivo. La parola è un'unità di confine, è una nozione sia morfologica che sintattica. Questa sua caratteristica suscita un interrogativo: possiamo analizzare i fenomeni morfologici con un modello separatista? L'obiettivo del nostro lavoro è quello di presentare alcuni problemi principali riguardanti fenomeni morfologici esemplificati con i casi dei *nomina actionis* italiani.

Ključne riječi: tvorba riječi, morfologija, talijanski jezik, separatistička pretpostavka (lingvistika)
Parole chiave: formazione di parole, morfologia, lingua italiana, ipotesi separatista (linguistica)